

*Pro Scientia
Per aspera ad astra*

III. Pro Scientia Konferencia
SZÖVEG, HAGYOMÁNY, INTERPRETÁCIÓ

2015. május 29.

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
B/2. épület, III. emelet, 317. terem (nyelvész könyvtár)

10.00–10.10 Megnyitó

10.10–10.25 **Fekete Norbert:** Névhasználat, műfaj és medialitás kapcsolata a 19. század első felének kritikáiban

10.25–10.40 **Babos Orsolya:** Mivé női ki magát a nő? *A Jane Eyre* és a *Lady Chatterley szeretője* című művek összehasonlítása

10.40–10.55 **Barna László:** Theodor Storm *Aquis submersus* című novellája magyarul

10.55–11.10 **Ocsenás Alica:** Összeadások – ütköző értékrendek. A férfiak válsága Joseph Conrad *A párbaj* című elbeszélésében

11.10–11.25 **Sándor Kitti:** Lévay József képrendszere *A Múza búcsúja* című verseskötetben

11.25–11.40 Vita

11.40–11.55 Szünet

11.55–12.10 **Major Ágnes:** Koncentrált Csáth-világ. Csáth Géza és Fodor Tamás *Zách Klárája*

12.10–12.25 **Schäffer Anett:** Feministák és háziasszonyok az iskolapadokban. A feminizmus és a háziasszony-szerep összeütközése Muriel Spark *Jean Brodie kisasszony fénykora* című regényében és Mike Newell *Mona Lisa mosolya* című filmjében

*Pro Scientia
Per aspera ad astra*

12.25–12.40 **Hangácsi Zsuzsanna:** Szlovák-magyar, magyar-szlovák fordítások Szlovákiában 1945 és 1989 között

12.40–12.55 **Káli Anita:** Reprezentáció és fotográfia A fotók szerepe Závada Pál *Kulákprés* című művében

12.55–13.10 Vita

13.10–13.25 Szünet

13.25–13.40 **Illner Balázs:** Polgári gondolkodásmód Illyés István magisztrátusválasztáskor elhangzott prédikációiban

13.40–13.55 **Huszi Tímea:** Kemény Zsigmond véleménye a váltótörvénykönyvről

13.55–14.10 **Bartók Boglárka:** A műfordítók műhelytitkai. A tulajdonnevek fordításának módszerei J. K. Rowling *Harry Potter*-sorozatában

14.10–14.25 **Bodrogy-Szabó Dénes Levente:** A posztapokaliptikus sci-fi, a disztópia jellemzőinek megjelenése Dmitry Glukhovskiy *Metro 2033* című regényében. A szerző, az olvasók és az adaptációk regényuniverzum-formáló közössége

14. 25–14.40 Vita

14.40 *Határátlépések* című kötet átadása és a konferencia zárása

Pro Scientia • Per aspera ad astra

III. Pro Scientia Konferencia

SZÖVEG, HAGYOMÁNY, INTERPRETÁCIÓ

A konferencia előadásainak
tartalmi összefoglalói

2015. május 29.

BABOS ORSOLYA

Mivé női ki magát a nő?

A *Jane Eyre* és a *Lady Chatterley szeretője* című művek összehasonlítása

Első közelítésre Charlotte Brontë *Jane Eyre*-ében és D. H. Lawrence *Lady Chatterley szeretője* című művében vajmi kevés közös pont található és közöttük szinte semmilyen összefüggés nem ragadható meg. A közelebbi vizsgálat során azonban a két mű által megvilágított társadalmi, szociális vagy akár a női egyenjogúsággal kapcsolatos problémák, valamint a szereplők, illetve a cselekmények helyszíne szempontjából számos elem kínálkozik összevetésre.

Előadásomban a fent említett két regény fő motívumait és szereplőit hasonlítom össze, kitérve a könyvek társadalmi és eszmei hátterére, műfajára, szereplőik világnézetére, valamint az általuk felvetett és különbözőképpen megválaszolt, vagy éppen válasz nélkül hagyott genderszemponitú és egyéb kérdésekre. A kötetek rétegeinek egymásra vetítése kapcsán kibontakozik előttünk, hogy miként változott Anglia szellemi-eszmei légköre és tényleges fizikai valója a 19. század közepétől a 20. század elejéig, milyen társadalmi, történelmi folyamatok értek be, melyek során a *Jane Eyre* sejtelmes-patriarchális viktoriánus klímájától eljutunk a *Lady Chatterley szeretőjének* iparosodott, háború utáni, szexuális szabadságot hirdető világáig. A két mű végkifejletét összevetve az is kiderül, mennyire sikerült a főszereplő nőknek sikeresen alkalmazkodniuk koruk valóságához. Egyáltalán, sikerült-e mindez, és ha igen, hogyan tudták elérni céljaikat.

Theodor Storm *Aquis submersus* című novellája magyarul

Theodor Storm *Aquis submersus* című, 1876-ban a Deutsche Rundschau-ban megjelent novelláját¹ Szabó Lőrinc először 1941-ben fordította le az általa szerkesztett Kazinczy Könyvtár sorozata számára.² A költő könyvtárszobájában ma is megtalálható az a német nyelvű kötet, mely alapján a fordítását készítette.³ E könyvpéldányban összesen 30 autográf ceruzabejegyzés található. Az előadás a margináliákat szem előtt tartva a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegvariánsok kontextusérzékeny összehasonlító elemzésével illusztrálja Szabó Lőrinc munkájának nehézségeit, illetve reflektált fordítói döntéseit.

¹ Josef KUNZ, *Die deutsche Novelle im 19. Jahrhundert*, Berlin, Schmidt, 1978² (Grundlagen der Germanistik, 10), 283.

² Theodor STORM, *Aquis submersus*, ford. SZABÓ Lőrinc, Berlin-Dahlem, Niels Kampmann Verlag, 1941. A novella későbbi magyar nyelvű kiadása: Theodor STORM, *Aquis submersus*, ford. SZABÓ Lőrinc, Bp., Magvető, 1957.

³ Theodor STORM, *Aquis submersus*, Leipzig, Insel Verlag, o. J. (Insel Bücherei, 249).

A műfordítók műhelytitkai
A tulajdonnevek fordításának módszerei
J. K. Rowling *Harry Potter*-sorozatában

Jó fordítást készíteni rendkívül összetett feladat – a célnyelvre lefordított szövegnek tükröznie kell a forrásnyelvi szöveget, emellett a célnyelven is a helyes megfogalmazásra kell törekedni. Hogyan érhetjük el ezt a tulajdonnevek fordításánál? Szükséges-e a tulajdonneveket egyáltalán lefordítani? Kutatásom során arra törekedtem, hogy a tulajdonnevekre vonatkozó fordítási kérdéseket jobban átláthatóvá tegyem J. K. Rowling *Harry Potter*-sorozatának tükrében. Ez a könyvsorozat tökéletes alapot nyújt a fordítónak, hogy kreatív megoldásokkal álljon elő a tulajdonnevek lefordításában, hisz minden név a fantázia szüleménye, és mind többletjelentéssel bír. Klaudy Kinga és Simigné Fenyő Sarolta *Angol-magyar fordítástechnika*, valamint Farkas Tamás *A tulajdonnevek fordíthatóságáról és napjaink fordítási hibáiról, közzsók és tulajdonnevek példáján* című művei szolgálnak dolgozatom forrásaként.

A művekben számos beszélő nevet találhatunk, amely a célnyelvre – jelen esetben magyarra – lefordítva is olyan többletjelentést tartalmaz, amit a forrásnyelv is átad az olvasónak. Gondoljunk csak a könyvsorozat első kötetére, az elsős tanulók ceremóniájára, ahol a *Teszlek Süveg* beosztja az új diákokat az iskola különböző házaiba. Forrásnyelven *Sorting Hat* a *Teszlek Süveg* megfelelője, amelyből a célközönség jelentős része nem asszociálna a mágikus tárgy jelentőségére. Előadásom ezeket a beszélő neveket kívánja bemutatni a lexikai átváltási műveletek jegyében. Szerepelni fognak az előadásban az iskola házainak nevei, személynevek, állatnevek, néhány mágikus lény vagy tárgy neve, valamint a portrék, földrajzi nevek és intézmények nevei is mind a forrásnyelven, mind a célnyelven bemutatva. Ezen tulajdonnevek lefordítását elméleti háttérrel támasztom alá – bizonyítva, miért volt szükséges lefordítani az adott nevet, milyen fordítói döntéseket kellett hoznia a fordítónak.

**A posztapokaliptikus sci-fi, a disztópia jellemzőinek megjelenése
Dmitry Glukhovsky *Metro 2033* című regényében
A szerző, az olvasók és az adaptációk regényuniverzum-formáló közössége**

Előadásomban a *posztapokaliptikus* tudományos-fantasztikus irodalom, a *disztópia* sajátos ismertetőjegyeit kívánom bemutatni és ezek jelenlétét, sajátos megjelenését, esetleges átalakulását megvizsgálni a *Metro 2033* című regényben.

Az orosz kortárs irodalom egyik legnépszerűbb szerzője Dmitry Glukhovsky, debütáló regénye, a *Metro 2033* pedig az egyik legtöbb példányszámban eladott kortárs orosz regény. A mű atmoszférájának megteremtésében jelentékeny szerepet játszanak a korábbi műfaji darabokra történő hivatkozások, utalások, amelyek szoros kapcsolatot teremtenek a kortárs regény és az (orosz) irodalmi kánon között.

A mű több sajátossága közül az egyik legkiemelkedőbb, hogy eredeti megjelenése virtuális platformon, az interneten történt, s csak évekkel később került sor nyomtatására könyv formában is. Az internetes megjelenés, a közösségi média, a virtuális fórumokon történő olvasói véleménynyilvánítás viszonylagos korlátozatlansága lehetővé tette, hogy a mű *szerzője* és *olvasói* között interaktív, azonnali válaszokra lehetőséget teremtő diskurzus alakuljon ki. A közönség véleményezte az épp publikálásra került szövegrészeket, s a véleményeket, érveket és tanácsokat a szerző folyamatosan követte, mérlegelte és szövegalkotói munkája során figyelembe vette. Tehát a közönség és a szerző közt kialakult diskurzus, vita és eszmecsere is alakította a regény történetét és stílusát. Előadásomban ezt a *közönségkontrollt* is vizsgálom, hiszen fontos szereppel bír a regény logikai felépítettségében, az ebben elkövethető hibák kiküszöbölésében és a műfaji sajátosságok mind szélesebb körű alkalmazásában.

A *Metro 2033* vonatkozásában elengedhetetlen bemutatni a regény által elindított *Metro-univerzum* további alkotásait, azok létrejöttének körülményeit és a szerző tudatos gyűjtő-ellenőrző és kötet szerkesztői munkáját, valamint azt, hogy a *Metro-univerzum* orosz-központisége ellenére is – nemzetközinek mondható alapkonceptiója révén – miként tárgult és tágul jelenleg is világszerte, kilépve immár a kizárólag *orosz kortárs alkotások világából*, téve mindezt tudatos szerzői jelenléttel és ellenőrzéssel.

Ahogy a regény megjelenési platformváltása erősen modern és digitális világra jellemző formában valósult meg – habár ebben egy visszafelé irányultságú metódust is felfedezhetünk –, úgy az adaptációk révén is szoros kapcsolat fűzi a virtuális megjelenési formákhoz a művet. Ebből az aspektusból vizsgálom előadásomban a regény játékadaptációit, s azok regénysorozat-, illetve közönségformáló hatásait és lehetőségeit.

Névhasználat, műfaj és medialitás kapcsolata a 19. század első felének kritikáiban

Toldy 1827-ben a Kritikai Lapok tervezetét ecsetelve hosszan sorolja Bajzának a legkülönbözőbb kritikai műfajokat, amely arra mutat, hogy a korszakban meglehetősen széles műfaji hagyomány állt a recenzens rendelkezésére. Ez magában foglalta a legkülönbözőbb formákat, amelyek között találunk fikciós, illetve nem fikciós műfajokat, amelyek kéziratban és nyomtatásban egyaránt terjedtek. A kortársak a nem kritikai műfajok (pl.: énekek) esetében alapvetően nem tettek különbséget a nyomtatott és a kéziratos változatok között: mind a két mediális teret ugyanolyan legitimnek tartották. A sajtóprérés alól kikerülő kritikák kérdése azonban meglehetősen neuralgikus pontnak számított a kor gondolkodásában. A bírálatok szerzői saját maguk védelmében, illetve esztétikai elveik közlésének érdekében folyamatosan keresték a megfelelő műfaji és névhasználati kereteket a kritikusi megszólalásra, amik a recenzióról szóló diskurzus közepette meglehetősen élénken változtak. Előadásomban azt vizsgálom, hogy a korszak recenzensei által választott kritikai műfajok és mediális terek milyen névhasználati megfontolásokat vetettek fel a kor recenziós gyakorlatában. Vizsgálatom során a három legnépesebb és legelterjedtebb műfaji csoportban, a (magán)levelezésben kifejtett bírálatokban, az esztétikai-kritikai epigrammákban, illetve a nyomtatásban megjelent recenziókban vizsgálom a szerzői névhasználat problémáit.

HANGÁCSI ZSUZSANNA

Szlovák-magyar, magyar-szlovák fordítások Szlovákiában 1945 és 1989 között

Szigeti László egy Tózsér Árpáddal készített interjúban a szlovákiai magyar és szlovák irodalom kapcsolatáról kérdez, egyúttal egyoldalú szerelemmé nyilvánítja a szlovákiai magyar irodalomárok abbéli igyekezetét, hogy párhuzamot vonjanak a szlovákiai szlovák és magyar irodalmi jelenségek, szemléletek, irányzatok közé. Bár a földrajzi, kulturális kapcsolat adott a Szlovákián belül élő szlovákok és magyarok között, az alkotás nyelvének különbsége miatt irodalmi szinten csak az irodalmi művek fordítása során tehetnek kísérletet egymás megértésére, megismerésére.

Előadásomban kísérletet teszek arra, hogy bemutassam az 1945 és 1989 között magyarról szlovákra, illetve szlovák nyelvről magyarra fordított műveket és azok visszhangját a szlovák és magyar olvasótábor körein belül, egyben megpróbálok választ találni a kérdésre, alkalmasak lehetnek-e irodalmi szövegek a kultúrák közötti hatékony párbeszédre.

Kemény Zsigmond véleménye a váltótörvénykönyvről

Hazánkban a 19. században zajló kodifikációs munkálatok egyik legfőbb eredménye az 1840. évi XV. törvénycikk, azaz az első váltótörvénykönyvünk. Éppen ezért a kódexet megalkotásának folyamatától kezdve, egészen az 1850. január 25-i császári nyílt parancsig, mely helyette az osztrák Wechselordnungot léptette életbe,¹ nagy figyelem övezte. A kodifikáció hívei reményekkel telve üdvözölték munkásságuk eredményét, míg a történelmi iskola hívei fenntartásokkal fogadták azt.

Kemény Zsigmond véleménye az, hogy a váltókódexhez az 1839–40. évi pozsonyi országgyűlés túl sok reményt fűzött, s elhamarkodottan döntött hatályba léptetéséről. Atörvénykönyvem a megfelelő időben született, mi több, „idegen jogtanár segédelmével íratott”.² Wildner Ignác bécsi jogtanár által irányított kodifikációs bizottság állította össze, mivel a kódex megalkotásakor „hiányoztak akkor még az országban olly szakemberek, kik a váltóforgalom körül, gyakorlati tapasztalást kellő jogtudománnyal párosítva, az anyagi váltójogról tiszta fogalommal bírtak volna”.³ Kemény szerint a kodifikáció hívei helytelenül jártak el, mikor gyors változást sürgetve kódexet készítettek, figyelmen kívül hagyva a hazai gazdasági és kereskedelmi állapotot.

¹ BABJÁK Ildikó, *A váltó fajtái a 19. században*, Miskolc, Miskolci Jogi Szemle, 2007/1, 67.

² KEMÉNY Zsigmond, *Igénytelen nézetek = Uő, Korkívánatok: Publicisztikai írások*, szerk. RIGÓ László, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983 (Kemény Zsigmond Művei), 357.

³ SZINOVÁCS György, *Az új váltótörvény körül = Jogtudományi 's törvénykezési tár*, szerk. TÓTH Lőrinc, Bp., Heckenast, 1855, 36.

Polgári gondolkodásmód

Illyés István magisztrátusválasztáskor elhangzott prédikációiban

Előadásom középpontjában Illyés István esztergomi kanonok és zólyomi főesperes 1693-as nagyszombati magisztrátusújítás alkalmából elmondott prédikációja áll. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy e városi-polgári környezetben létrejött szöveg miképpen hordozza a polgári lét, a polgári politikai gondolkodásmód meghatározó jegyeit, különös tekintettel a polgári erényekre, valamint a polgári kötelességre. A feladat teljes körű elvégzése úgy lehetséges, ha első lépésben feltárjuk a szöveg politikai diskurzusát, esetleg diskurzusait, tehát leírjuk és értelmezzük azokat a fogalmakat, amelyek alapvetően hordozzák a városi ideológiát tükröző gondolatokat. Második lépésben meg kell határozzuk, hogy ezeket hogyan és mi célból alkalmazza a szerző.

KÁLI ANITA

Reprezentáció és fotográfia: A fotók szerepe Závada Pál *Kulákprés* című művében

Előadásom központjában Závada Pál *Kulákprés* című műve áll, amelyben a fotográfiák a művek különböző kiadásaiban betöltött funkcióit vizsgálom. A *Kulákprés* történeti-szociográfiai és családtörténeti narratíváiban több dokumentumtípus szerepel, például rendeletek, határozatok, visszaemlékezések, statisztikai évkönyvek, valamint a mű kiadásai során egyre hangsúlyosabb szerepet kapó fényképek, amelyek az eltérő változatokban különféle módon épülnek be a múltreprezentációba. Egyrészt illusztrációként, a szöveg tartalmát vizuálisan is bemutató dokumentumként, másrészt pedig az egész szociográfiára jellemző tendenciát, a mesternarratívától való eltávolodást és a társadalomtörténet, a mikroszintek felé fordulást erősítő médiumként funkcionálnak. Ezt főként a családokról, a tótkomlósi közösségről készült fényképek jelzik, de a fotók rámutatnak a dokumentumok hitelességének problematikusságára is, elmozdítva a könyv erősen dokumentarista, leíró jellegét az irodalom és a társadalomtörténet irányába.

Koncentrált Csáth-világ **Csáth Géza és Fodor Tamás *Zách Klárája***

„Belekezdtem Zách Klárába és három első jelenet már csaknem készen van” – írja naplójában Csáth Géza 1910 márciusában.¹ A századelő novellista hármasművészenek öt évvel később befejezett, kéziratban maradt, s a hatvanas években előkerült drámája² a 19. században előszeretettel elmesélt Zách Klára-történetet mutatja be melodráma formájában. Csáth *Zách Kláráját* 1996-ban Fodor Tamás értelmezi újra,³ ám nemcsak adaptálja azt, hanem a csáthi szövegvilág több jellemző szöveghelyét is beilleszti feldolgozásába. Ezzel az eljárással a Csáth-szöveguniverzum jelöletlen és legtöbbször átranzszformált textusait és jeleneteit is felvonultató Fodor-szöveg egy megkonstruált és imitált szövegvalóságként, a Csáth-művek tartalmi és formai jellegzetességeit magába sűrítő alkotásként értékelhető.

¹ Ifj. BRENNER József (CSÁTH Géza), *Napló (1906–1910)*, szerk. BESZÉDES Valéria, Szabadka, Életjel, 2007 (Életjel könyvek, 122), 150.

² CSÁTH Géza, *Zách Klára* = Uő, *Az életet nem lehet becsapni: Összegyűjtött színpadi művek*, szerk. és s. a. r. SZAJBÉLY Mihály, Bp., Magvető, 1996, 137–162.

³ FODOR Tamás, *Zách Klára: Tragikomédia nemzeti nagylétünkéből* = CSÁTH, *Az életet...*, i. m., 271–298.

Összecsapások – ütköző értékrendek
A férfiak válsága Joseph Conrad *A párbaj* című elbeszélésében

A társadalmi berendezkedés, a szociális háló hatalmi viszonyai és a férfiak önképének alakulása szoros kapcsolatban vannak egymással. Elemzésemmel ezt az összefüggésrendszert próbálom meg feltárni, mivel Conrad *A párbaj*ban nemcsak a férfias tulajdonságokkal és viselkedéssel kapcsolatos, a napóleoni idők francia társadalmára jellemző elvárásokat, azok válságát mutatja be, hanem szemlélteti a normák, illetve azok alakulásának a közösségben élő katonák férfias önképére gyakorolt hatását is. Az elbeszélésből kirajzolódnak a férfias viselkedéssel és hősiességgel kapcsolatban jelentkező válságok, amelyek a csatatér mellett a magánéleti és közéleti szférában is kialakulnak. A két lovassági tiszt, D’Hubert és Feraud összecsapásait követve megfigyelhetjük, hogy még a férfiasság bizonyításának olyan hagyományos lehetőségei is, mint a tisztek közt vívott párbajok, egyre inkább megkérdőjeleződnek, majd megbuknak. A mű elemzése tehát közelebb vihet a férfias identitás válságainak és kudarcainak megismeréséig.

Lévay József képrendszere *A Múza búcsúja* című verseskötetben

„Felvevők, befogadók, akik felhasználják, sokasítják s mintegy közízléssé asszimilálják a nagyság eszmei, művészi vívmányait.”¹ Sőtér ezen megállapítása Lévay Józsefre is érvényes, hiszen Lévay Arany János norma- és értékrendszerét látta követendő mintának, és Arany költői képrendszerét is igyekezett áthasonítani. Jelen munkámban arra vállalkozom, hogy Lévay József *A Múza búcsúja* (1909) című – még életében megjelent – utolsó verseskötetét vizsgálva rávilágítsak az alkalmazott képrendszerre. A trópusok és toposzok rendszere adja a kötet tartópillérét, Lévay képei szorosan kapcsolódnak természeti élményekhez, a tárgyias intellektuális vonulathoz, s kibontakozik belőlük Lévay önértelmezése, imázsformálása is. E képrendszerének érdekessége nem a megalkotásban, hanem abban a megszerkesztettségben áll, amelybe ezt beépítette.

¹ SÖTÉR ISTVÁN, *A népies-nemzeti irány kisebb költői = A magyar irodalom története IV*, szerk. SÖTÉR István Bp., Akadémiai, 1965, 168.

Feministák és háziasszonyok az iskolapadokban
A feminizmus és a háziasszony-szerep összeütközése
Muriel Spark *Jean Brodie kisasszony fénykora* című regényében
és Mike Newell *Mona Lisa mosolya* című filmjében

Muriel Spark 1961-ben megjelent *Jean Brodie kisasszony fénykora* című regénye, mely nagyrészt az 1930-as és 40-es évek Skóciájában játszódik egy magániskolában, nagyon sok hasonlóságot mutat a 2003-as Mike Newell által rendezett *Mona Lisa mosolya* című filmmel, mely az 1950-es évek Amerikájának felső-középosztálybeli világát mutatja be a Wellesley Főiskolára fókuszálva. Úgy gondolom, érdemes tüzetesen megvizsgálni e két mű viszonyát, hiszen az időbeli, helyszínbeli, illetve műfajbeli eltérések ellenére a két mű fő témái nagyon hasonlóak.

Mind a regényben, mind a filmben egy-egy erős tanárnő jelenik meg, akik a feminizmus eszméit képviselik, és ezeket a gondolatokat próbálják – több, kevesebb sikerrel – átadni diákjaiknak, ezzel szemben állnak az iskolák és a társadalom által képviselt értékek. Úgy vélem, az iskolák, a tanárnők és a diáklányok számára nem csupán a háziasszony és a dolgozó nő szerepének összehangolása okoz problémát, de az ezek közötti választás is. Előadásomban azt vizsgálom, hogy a háziasszony és a feminista szereptudat, illetve ezek összeütközése hogyan jelenik meg a két műben, mennyire tükrözi ez a 20. század első felében a nőkkel kapcsolatos gondolkodásmódban végbemenő változásokat.